

Arkkitehtien asema ja vaikutusmahdollisuudet kuntien hallinnossa

SAFA toteutti keväällä 2020 kyselytutkimuksen kuntien palveluksessa oleville arkkitehdeille. Toista kertaa toteutetussa kyselyssä selvitettiin vastaajien asemaa ja vaikutusmahdollisuuksia kuntien hallintoon. Kysely lähetettiin jäsenpostin linkkinä ja erillisenä muistutusviestinä kaikille muille jäsenille paitsi opiskelijoille ja eläkeläisille. Kuntien ja kaupunkien palveluksessa on rekisterin mukaan 191 jäsentä, ja vastausprosentti oli 37. Vastauksia saatiin 29 kunnasta, painottuen suuriin kaupunkeihin (esimerkiksi Helsingistä 20 vastaajaa). Kaikkiaan vastauksia saatiin 70 kpl. Koska jäsenistö ei aina päivitä tietojaan SAFAn rekisteriin, emme aivan tarkkaan tiedä kunnissa työskentelevien arkkitehtien määrää.

Vastausmäärän perusteella ei voi tehdä tilastollisia päätelmiä kaikkien kunnissa työskentelevien arkkitehtien asemasta tai kokemuksista. Vastauksia on käytetty laadullisen tutkimuksen aineistona kuvailemaan kuntien palveluksessa työskentelevien arkkitehtien tilannetta.

Vuonna 2009 tehtiin vastaava kyselytutkimus kuntien palveluksessa oleville arkkitehdeille. Tuolloin kysely lähetettiin 359 jäsenelle ja vastaajat saattoivat jakaa sitä myös ei-safalaisille arkkitehdeille. Vastausprosentti oli 48 ja vastauksia saatiin kaikkiaan 52 kunnasta. Tuolloin kuntien organisatiomuutokset ja tilaaja-tuottaja -mallin käyttöönotto huolestuttivat vastaajia, mutta hyvin suuri osa vastaajista koki voivansa vaikuttaa useimmiten hyvin omaan työhönsä liittyviin päätöksiin. Vaihtelua oli kuntakoon ja vastaajan valmistumisvuoden mukaan, ilmeisesti koska työkokemus vaikuttaa yleensä asemaan.

Pienistä kaupungeista ei saatu vastauksia

Kuntakoon mukaan tarkasteltuna kymmenessä vuodessa näyttäisi tapahtuneen muutosta siten, ettei alle 10 000 asukkaan kaupungeista saatu enää yhtään vastausta, kun vielä 2010 vastauksia saatiin muutamia. 10 000–25 000 asukkaan kunnista saatiin kymmenen vastausta ja 25 000–50 000, 50 000–100 000 ja 100 000–150 000 asukkaan kuntaryhmistä kustakin alle kymmenen vastausta. Lähes puolet eli 47 % vastauksista tuli yli 150 000 asukkaan kunnista, kun vuonna 2010 vastaajista oli noin 42 % sen kokoluokan paikkakunnilta. Näyttää, ettei pienimmissä kunnissa ole enää arkkitehteja töissä. Tilanteeseen on vaikuttanut muun muassa aluearkkitehtijärjestelmän alasajo.

Vastanneissa ei ollut yhtään alle 30-vuotiasta, ja 70 % vastaajista (yhteensä 50) oli iältään 41–60-vuotiaita. Puolet vastaajista oli työskennellyt yli 11 vuotta kunnan palveluksessa ja neljännes 6–10 vuotta. Paikkoja vapautuu lähinnä eläköitymisen vuoksi, mutta avovastausten perusteella uusiakin paikkoja tulee, ainakin isommissa kunnissa. Avovastauksissa kerrottiin myös, ettei avoimiin paikkoihin aina saada arkkitehteja. Kyselyn aikaan on ammattikunnalla ollut täystyöllisyys, ja muissa työpaikoissa ilmeisesti kuntia parempi palkkaus. Näyttää siltä, etteivät nuoret arkkitehdit ole innokkaita hakeutumaan kuntien palvelukseen. Pitkien työurien perusteella voi kuitenkin päätellä, että kuntia pidetään hyvinä työpaikkoina.

Valtaosa arkkitehdeista työskentelee asiantuntijoina

Kyselyllä haluttiin myös selvittää arkkitehtien asemaa organisaatiossa. Tätä selvitettiin kysymällä, missä kunnan elimessä vastaajalla on esittelyoikeus ja missä valmistelu-oikeus. Kaikki eivät näihin kysymyksiin vastanneet, mutta noin 20 arkkitehdillä oli esittelyoikeus lautakunnassa. Noin 80 %:lla vastanneista oli lautakunnassa vain valmistelu-oikeus.

Asemaa organisaatiossa kyseltiin myös tarkastelemalla johtoryhmien jäsenyyksiä ja vastaajien nimikkeiden kirjoa. Kaupungin johtoryhmään kuului viisi tähän kysymykseen vastanneista ja teknisen viraston tai vastaavaan johtoryhmään kuului 15. Erilaisia hallintovallan portaita oli kyselyssä eritelty seuraavasti: ylin johto, keskijohto (virastopäällikkö), yksikön tai tiimin päällikkö, johtava asiantuntija ja asiantuntija. Arkkitehtien toimenkuva näyttäisi tällä hetkellä yleisimmin asettuvan asiantuntija-tehtäviin (51 vastaajaa 70:stä). Ylimpään johtoon kuuluvaksi esitti itsensä muutama ja keski- tai yksikönjohdossa oli vastaajista 24 % (17).

Erilaisia virka- tai toiminimikkeitä löytyi todella paljon. Kuvaavaa on, että edelleen lähes 80 % nimikkeistä oli mukana ”arkkitehti” eli mm. kaavoitusarkkitehteja, projektiarkkitehteja, arkkitehteja ja edelleen yhdeksän kaupunginarkkitehtiakin. ”Päällikkö” tai ”johtaja” oli nimikkeessä mukana n. 20 %:ssa vastauksista.

Vaikuttaminen ei tietysti aina ole sidoksissa asemaan tai nimikkeeseen, koska organisaatioiden toimintatavoista riippuen valta voi olla myös sosiaalista, kulttuurista tai vuorovaikutuspohjaista.

Arkkitehtien lukumäärää ja toimenkuvia selvitettiin usealla kysymyksellä. Lukumäärän muutoksia oli tällä kyselyllä mahdoton selvittää: osa ei tiennyt nykyistäkään arkkitehtien lukumäärää, mikä on luonnollista isoimmissa kaupungeissa ja laajoissa organisaatioissa. Verrattaessa aiempaan tilanteeseen vaikuttaa siltä, että muutoksia on tapahtunut kumpaankin suuntaan, mutta pienemmillä paikkakunnilla vähennystä näyttää tapahtuneen hienoisesti enemmän. Avovastauksista kävi ilmi monta kertaa, että eläköityvien tilalle on ollut vaikea saada palkatuksi arkkitehteja, koska päteviä hakijoita ei ole. Toisaalta kasvavissa kaupungeissa on uusiakin virkoja, ja kaavoituksessa on enemmän myös maisema-arkkitehteja.

Yleensä arkkitehtien toimenkuvat kunnissa ovat hyvin monialaisia ja laajoja. Lähes kaikki vastaajat kertoivat, että arkkitehteja työskentelee kunnassa ainakin maankäytön suunnittelussa. Noin 70 % vastaajista kertoi, että arkkitehtejä työskentelee myös strategisessa suunnittelussa, hallinnossa, rakennuttamisessa ja suunnittelupalvelujen tilaamisessa sekä rakennusvalvonnassa.

Pääasialliseksi työtehtäväkseen 67 % vastaajista ilmoitti maankäytön suunnittelun ja sen tilaamisen ja 24,3 % hallinnon ja strategisen suunnittelun. Muita tehtäviä, kuten rakennussuunnittelua mainittiin vähemmän, ja lisäksi oli aika paljon avovastauksissa nousi esiin muitakin tehtäviä.

Vaikuttamismahdollisuuksia kartoitettiin neljällä monivalintakysymyksellä:

- a) Hallinto ja strateginen johtaminen kuului työhön yli 60 %:lla vastaajista, ja tässä korostui erityisesti kaupunkikehitys ja maankäytön toteuttamisohjelma.
- b) Yhdyskuntarakenteen kehittäminen -kohdan oli yli 80 % vastaajista merkinnyt tehtäviinsä kuuluvaksi. Tässä kohdassa mainittiin asemakaavoitus, vuorovaikutuksen järjestäminen ja erilaiset maankäytön ja rakennussuojelun selvitykset.
- c) Rakennuttaminen ja rakennussuunnittelukin kuuluivat ainakin 60 %:lla omaan työhön. Tässä korostui suunnittelijoiden valinta ja ohjaaminen, hankesuunnittelu ja rakennussuojeluasiat. Jonkin verran tehdään myös suoraan rakennussuunnittelua.
- d) Rakennusvalvonta kuului jossain määrin noin 45 %:lla tehtäviin. Varsinaisia lupa-asioitakin hoidetaan, mutta lähes kaikki katsoivat kaupunkikuvan kuuluvan omaan toimialueeseensa.

Vaikutusmahdollisuuksista kysyttiin myös toisin päin, eli missä asioissa vastaajan kunnassa ei käytetä arkkitehtien asiantuntijuutta. Tähän kysymykseen saatiin vähemmän vastauksia, mutta

strateginen johtaminen ja kunnan organisaatiomuutokset nousivat esiin. Huolestuttavaa on, ettei joka paikassa konsulttien valintaan rakennussuunnittelussa, rakentamisen ohjaukseen tai rakennus-suojeluasioihin käytetä arkkitehteja. Kyselyssä pyydettiin arvioimaan, mistä johtuu, ettei em. asioissa käytetä ammattikunnan asiantuntijuutta. Vastauksista on tulkittavissa (25 % kaikista vastan-neista), ettei asema organisaatiossa tarjoa siihen mahdollisuutta. Yleensä organisaation joustamat-tomuuskin voi aiheuttaa sen, että muiden kuin arkkitehtien mielipiteet näyttävät painavan enem-män päätöksenteossa.

Ihannoidaanko rakennussuunnittelua?

Avovastauksissa saatiin paljon erilaisia näkemyksiä arkkitehtien työstä kunnissa. Pienissä kunnissa, kuten ns. kehyskunnissa, on tilausta arkkitehdeille ja heistä on pulaa kaavoituksen suunnitteluteh-tävissä, vaikka juuri niissä olisi todella mahdollisuus tehdä kiintoisaa, melkein kutsumustyötä. Epäil-tiin jopa, että koulutuksessa ja SAFA:ssakin ihannoidaan liiaksi rakennussuunnittelua arkkitehdin ammattikuvana. Todettiin myös, että arkkitehtien vaikutusmahdollisuudet ovat heikentyneet, kun rakennusteollisuus ja kiinteistöbisnes ohjaavat yhä voimakkaammin kaupunkikehitystä. Toisaalta huomautettiin, että arkkitehdin asema teknisellä sektorilla riippuu myös arkkitehdin omasta aktiivi-suudesta ja yhteistyökyvystä. Onnistuminen vaatii työlle omistautumista, kykyä keskittyä oleelliseen ja muiden ammattitaidon kunnioittamista.

Joissakin avovastauksissa puututtiin kuntatyönantajan tai arkkitehtien negatiiviseen maineeseen. SAFA-arkkitehtien vähäisyyden nähtiin johtuvan siitä, että ”safalaisuuden” ajatellaan johtavan kal-liisiin ratkaisuihin: ”Arkkitehtiliiton pitäisi korostaa ensisijaisesti arkkitehtuurin ja ympäristöasioiden asemaa ja vasta toissijaisesti arkkitehtien asemaa. Taistelussa pelkästä arkkitehtien asemasta orga-nisaatioissa ei ole voittoa näkyvässä, vaan on korostettava, kuinka tärkeitä ovat sukupolvien ajan vaikuttavat elinympäristöä koskevat suunnitteluratkaisut.”

Raportin koonnut: TkT Helena Teräväinen,
helena.teravainen@aalto.fi